

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розглянуто значення та роль управління ризиками в діяльності підприємства. Визначено особливості ризиків та узагальнено особливості ризик-менеджменту для бізнесу в умовах війни та запропоновано рекомендації щодо підвищення стійкості підприємств до зовнішніх факторів.

Ключові слова: *ризик, фінансові ризик, воєнний стан, ризик ліквідності, валютний ризик, кредитний ризик, інфляційний ризик, управління ризиками.*

Abstract

The importance and role of risk management in the activities of an enterprise are considered. The specifics of risks are determined and the features of risk management for business in wartime are summarized, and recommendations are offered for increasing the resilience of enterprises to external factors.

Keywords: *risks, financial risks, martial law, liquidity risk, currency risk, credit risk, inflation risk, risk management.*

Вступ

У сучасному бізнес-середовищі фінансовий ризик став ключовою загрозою для стабільності та розвитку бізнесу. Це особливо очевидно в контексті українсько-російської війни, коли компанії стикаються з безпрецедентними викликами: руйнуванням інфраструктури, руйнівними атаками безпілотників та ракет, порушеннями логістичних ланцюгів, нестабільними обмінними курсами та зростанням інфляційного тиску. За таких обставин традиційні методи управління фінансовими ризиками виявляються недостатніми, що робить пошук нових підходів та стратегій захисту бізнесу дедалі важливішим.

У воєнний час управління фінансовими ризиками набуває стратегічного значення, оскільки його ефективність визначає здатність компанії підтримувати фінансову ліквідність, виконувати фінансові зобов'язання, проводити операції та забезпечувати стійкість до потрясінь. Компанії повинні адаптуватися до високої невизначеності та активного зовнішнього тиску, впроваджуючи гнучкі фінансові інструменти та комплексні механізми реагування на потенційні загрози, включаючи ризик фізичного руйнування об'єктів.

Питання, пов'язані із управлінням фінансовими ризиками підприємств розглядали, наприклад Янковська Л., Семчук Ж., Шевчук Я., Антонюк Н, Нагірна О. [1], Нечипоренко А. [2], Савків У., Сидор Г., Тимків А. [3]. Також досліджували проблеми управління фінансовими ризиками Кириленко О. [4], Лошенко О., Мурована Т. [5], Томашук І., Томашук І. [6], Макалюк І. [7], Хома І., Боберський Р. [8]

Основною метою цієї роботи є узагальнення особливостей управління ризиками в умовах війни.

Виклад основних результатів дослідження

Фінансові ризики є невід'ємною частиною діяльності кожного підприємства, що виникають внаслідок створення, розподілу та використання фінансових ресурсів. Найпоширеніші види ризиків включають кредитний ризик, валютний ризик, інфляційний ризик, інвестиційний ризик, ризик процентної ставки та ризик ліквідності. У мирний час підприємства зазвичай використовують традиційні методи для виявлення, оцінки та пом'якшення цих ризиків, але у воєнний час ці підходи потребують значного перегляду.

Фінансову небезпеку пов'язують із вірогідністю недоотримання прибутків, зростання витрат або втрати коштів. Проте в умовах військових дій діапазон фінансових ризиків суттєво розширюється: підприємства

мусять брати до уваги ризик фізичного руйнування майна, тривалого згортання діяльності, несподіваних змін у нормативному полі та втрати шляхів постачання й збуту. Неоднозначність та хисткість політичних, господарських і суспільних чинників збільшують вразливість фірм та ускладнюють процедуру передбачення.

Експерти, такі як Янковський Л. та Семчук Дж., звертають увагу на важливість впровадження відповідної стратегії у роботі з різноманітними ризиками, спричиненими зовнішніми чинниками. Вони акцентують на необхідності ретельного аналізу чутливості бізнесу до цих ризиків, а також на розробці заходів, спрямованих на адаптацію до викликів. Окремо наголошується на потребі оновлення систем управління ризиками, враховуючи складні умови та зміни навколишнього середовища, притаманні Україні в умовах війни.

Повномасштабне вторгнення Росії суттєво змінило середовище ризиків для українського бізнесу. Основні характеристики фінансових ризиків у воєнний період включають:

- ризик фізичного знищення активів;
- ризик порушення логістики;
- валютні та інфляційні ризики;
- кредитний ризик;
- операційні ризики та ризики ліквідності.

Атаки дронами та ракетами створюють реальну загрозу руйнування виробничих потужностей, складів, транспортних засобів, офісних будівель, а навіть забирають життя людей. Це зумовлює значні фінансові втрати, необхідність відновлення інфраструктури та ризик повної зупинки діяльності. Страхові механізми часто є недостатніми або дорогими, що ускладнює процес відшкодування збитків.

Зруйнована транспортна інфраструктура, заблоковані порти, обмежені перевезення та збільшення логістичних витрат безпосередньо впливають на вартість продукції та швидкість обігу капіталу. Компанії змушені розробляти інші шляхи постачання, змінювати постачальників, наращувати запаси на складах, що призводить до збільшення фінансового навантаження.

Військовий стан спричинив значні коливання валютного курсу, в результаті чого йде вплив на вартість імпортованих ресурсів, обладнання тощо, зокрема і фінансових зобов'язань у валюті. Через дефіцит на товари, збільшення витрат та нестабільність на ринках, в результаті чого зростає інфляційний тиск. З початком військового конфлікту гривня стала менш стійкою, що спричинило її значне здешевлення. Для компаній, що займаються імпортом продукції чи матеріалів, видатки істотно збільшились, що безпосередньо позначається на ціні виготовлення продукції та зменшує прибутковість. Зниження курсу гривні також збільшує ціну обслуговування кредитів в іноземній валюті, що створює додаткові фінансові навантаження для підприємств.

У банківській сфері та бізнесі кредитний ризик є надзвичайно важливим, особливо під час воєнного стану. Цей ризик пов'язаний з можливістю того, що позичені гроші не будуть повернуті, що може призвести до суттєвих фінансових збитків для кредиторів і створити загрозу для стабільності всієї фінансової системи. Під час війни кредитний ризик збільшується через різноманітні обставини. Підприємства стикаються з труднощами у виконанні кредитних зобов'язань через падіння доходів, збільшення витрат та зниження рентабельності. Банки також посилюють вимоги до позичальників, що обмежує доступ до фінансових ресурсів.

З початку війни в Україні було запроваджено обмеження на операції з іноземною валютою для стабілізації національної економіки та захисту валютних резервів. Це створює бар'єри для бізнесу, особливо імпортерів, яким важче купувати іноземну валюту для виконання своїх міжнародних зобов'язань. Такі обмеження також можуть впливати на здатність компаній адаптуватися до коливань обмінного курсу. Багато українських компаній беруть кредити, деноміновані в іноземній валюті, що значно збільшує їхнє фінансове навантаження в періоди девальвації гривні. Це особливо стосується компаній, які не генерують значних валютних доходів, ускладнюючи обслуговування боргу та збільшуючи ризик неплатоспроможності.

Процес управління фінансовими ризиками включає кілька етапів: ідентифікацію ризику, його кількісну та якісну оцінку, вибір методів управління ризиками, впровадження обраних методів, моніторинг результатів та адаптацію стратегій управління ризиками. Однак, в умовах воєнного часу особливо важливо вдосконалити процес управління фінансовими ризиками, який може включати такі кроки: – детальний аналіз ризиків, такий як ідентифікація та оцінка ризиків, який використовує актуальні статистичні дані про економічну ситуацію в країні. Наприклад, використання даних про обмінний курс національної валюти, інфляцію та зміни обсягу кредитів допоможе точніше оцінити вплив ризику; адаптація методів управління шляхом впровадження технологій цифрової обробки даних, таких як штучний інтелект, аналіз великих даних та хмарні обчислення, що дозволяє прогнозувати різні сценарії, що особливо важливо під час воєнного часу; інтеграція цифрових інструментів з процедурами контролю та моніторингу ризиків, що передбачає постійний аналіз змін фінансових показників у режимі реального часу та відповідне коригування управлінських рішень.

Для зменшення фінансових ризиків під час воєнного часу можна рекомендувати такі дії: диверсифікація фінансової діяльності, хеджування, створення фінансових резервів, страхування ризиків, розподіл ризиків між партнерами та використання похідних фінансових інструментів в управлінні ризиками. Також важливо зосередитися на підвищенні фінансової грамотності персоналу та впровадженні систематичних ранніх попереджень про ризики. Ефективне управління фінансовими ризиками вимагає використання сучасних цифрових технологій, які допомагають виявляти та пом'якшувати потенційні загрози в режимі реального часу.

В умовах воєнного стану, що призвело до посилення економічної нестабільності та кризових явищ в економіці країни та в банківській системі, для мінімізації фінансового ризику банківських установ необхідно впроваджувати найефективніші комплексні заходи [9, 10]: створення інтегрованої системи управління ризиками, що охоплює всі типи ризиків; стрес-тестування та сценарний аналіз: моделювання негативних сценаріїв. Також необхідно оцінити стійкість банківських установ до екстремальних подій та розробити плани реагування на кризові ситуації; використовувати кількісні та якісні методи прогнозування та оцінки ризиків, а також експертні оцінки нефінансових ризиків; впроваджувати диверсифікацію та пом'якшення ризиків (зменшення концентрації ризиків за галузями, регіонами та типами клієнтів), встановлювати ліміти на кредити, операції з іноземною валютою та інвестиції; запроваджувати резерви та страхування; впроваджувати заходи кібербезпеки та цифрової стійкості; а також забезпечувати стратегічну гнучкість (перегляд бізнес-моделей та їх адаптація до нових умов воєнного стану).

ВИСНОВКИ

Керування фінансовими ризиками в умовах війни стає ключовим складником гарантування стабільності та життєздатності підприємств. Воєнні дії суттєво розширюють діапазон ризиків, підсилюючи їхню непередбачуваність та вплив на фінансовий стан компаній. Звичайні інструменти виявляються недостатніми, що спричиняє потребу у впровадженні сучасних методів: цифрової аналітики, хеджування, диверсифікації діяльності, страхування та формування фінансових запасів. Підприємства, які вчасно адаптують системи управління ризиками та запровадять комплексні механізми реагування, зможуть не лише зменшити втрати, а й зберегти конкурентоспроможність у надзвичайно складних умовах воєнного стану. Такий підхід забезпечує не лише поточну стійкість, а й закладає підґрунтя для швидшого відновлення та розвитку у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Янковська Л. А., Семчук Ж. В., Шевчук Я. В., Антонюк Н. А., Нагірна О. В. Управління фінансовими ризиками підприємств в умовах війни. *Наукові записки Львівського*

- університету бізнесу і права. 2023. №37. 307-314. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/816>
2. Нечипоренко А. В. Особливості управління фінансовими ризиками підприємства в умовах трансформаційних змін. *Економічний вісник університету*. 2023. Випуск №56. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44939/1/A_Nechyporenko_EVU_56_FEU.pdf
 3. Савків У. С, Сидор Г. В, Тимків А. О. Управління ризиками зовнішньо-економічної діяльності підприємств в умовах війни. 2022. URL:10.31471/2409-0948-2022-2(26)-79-8
 4. Кириленко О. І. Оптимізація визначення категорії «фінансові ризики». 2024.
 5. URL:<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-239>.
 6. Лошенко О. В., Мурована Т. О. Ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. *Ефективна економіка*. 2023. №2. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1166>
 7. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1400>
 8. Макалюк І. В, Лайкова А. О. Фінансові ризики вітчизняних підприємств в умовах війни. Матеріали V Міжнародна науково-практичної конференції "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи". 2024. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303665>
 9. Хома І. Б., Боберський Р. І. Управління фінансовими ризиками в умовах війни. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 84. URL: https://bses.in.ua/journals/2023/84_2023/9.pdf
 10. Мирошнік Д. С. Аналіз ризиків та стратегій управління ними в банківській сфері в умовах фінансової нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-42>
 11. Петик Л. О. Управління ризиками у банківській сфері. *Економіка і регіон*. 2024. № 3 (94). URL:<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiH0sWpxqSRAXXkIBAIHezQB14QFnoECBgQAQ&url=https%3A%2F%2Fjournals.nupp.edu.ua%2Ffeir%2Farticle%2Fdownload%2F3497%2F2911%2F4755&usg=AOvVaw1KtoGifHQ4P-KvIINmquXZ&opi=89978449>

Процишена Софія Василівна – студентка групи МФКД-24мз, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний університет, Вінниця, e-mail: protsyshena.05@gmail.com

Науковий керівник: Ткачук Людмила Миколаївна – доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, кандидат економічних наук, доцент, Вінницький національний університет, Вінниця, e-mail: tkachuk@vntu.edu.ua

Protsyshena Sofia V. - Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National University, Vinnytsia, email: protsyshena.05@gmail.com

Supervisor: Tkachuk Lyudmila Mykolaivna – Associate Professor of the Department of Finance and Innovation Management, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National University, Vinnytsia, e-mail: tkachuk@vntu.edu.ua